
A magyar pénzügyi felügyelet kialakulása és fejlődésének története a 19. században

Sereg Péter*

Hazánkban a pénzügyi intézmények által végzett pénzügyi szolgáltatási tevékenységek az 1830-as, 1840-es évekig csekélymennyiségűnek voltak mondhatóak. A jogi környezet változásával azonban ez a helyzet az 1860-as évektől kezdve egy ugrásszerű fejlődésen ment keresztül az első világháborúig. A pénzügyi intézmények száma félévszázad alatt ezer fölé emelkedett, amely indokoltá tette a pénzügyi felügyelet intézményesített megjelenését és működését. Ez azonban egy hosszabb folyamat eredménye, amely számos elméleti lehetőség mérlegelését és heves vitákat követően jött létre.

Kulcsszavak: pénzügyi felügyelet, autonóm ellenőrzés, bank, hitelintézet, Országos Hitelszövetkezet, Pénzintézeti Központ

The formation and history of Hungarian financial supervision from the Reformation to the Great War

Until the 1830s and 1840s, the financial services provided by financial institutions in Hungary were small. However, with the change in the legal environment, this situation went through a leap from the 1860s until the First World War. The number of financial institutions rose to over a thousand in half a century, which justified the institutionalized appearance and operation of financial supervision. However, this is the result of a longer process that has emerged after considering a number of theoretical options and heated debates.

Keywords: financial supervision, autonomous control, bank, credit institution, National Credit Cooperative, Financial Institutions Center

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.1.1940>

1. Bevezetés

Ezen tanulmány keretein belül a hazai pénzügyi felügyelet létrejöttét, annak előzményét és korai működését szeretném megvizsgálni a reformkortól a 19. század végéig terjedő időszakban.

* Jogász, okleveles közgazdász, pénzügyi szakjogász, a Miskolci Egyetem Deák Ferenc Doktori Iskolájának PhD hallgatója, az Igazságügyi Minisztérium Kiemelt Jogi Ügyek Főosztályának főosztályvezetője.

Tekintettel arra, hogy Magyarországon csak az Alaptörvény 5. módosítása után,¹ azaz 2013. október 1-től lett a pénzügyi felügyeletet ellátó szerv (Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete, röviden: PSZÁF) a Magyar Nemzeti Bank (a továbbiakban: MNB) egyik szervezeti egysége,² ebből kifolyólag a pénzügyi felügyelet történeti fejlődése leválasztható az MNB történetéről. Ennek megfelelően a tanulmányban az MNB fejlődésének jogtörténeti bemutatása nem történik meg.

Magyarország gazdasági és történelmi sajátosságából fakadóan a bankok megalakulását a szövetkezeti hitelintézetek és a takarékpénztárak létrejötte időben megelőzte.³ Ezen pénzügyi intézmények elsősorban helyben nyújtottak pénzügyi szolgáltatásokat, és céljuk leginkább a helyi, szegényebb rétegek kiszolgálása volt,⁴ működésük során pedig szerepet kapott a „becsületes adóserkölcs és a kötelességérzet” is.⁵ Hazánkban a bankok legfőbb tevékenysége, a nagy összegű, profitorientált hitelezési tevékenység egészen az 1830-as, 1840-es évekig szinte elenyésző mértékű volt, amelynek okai a társadalmi berendezkedésen túl a nemesi birtokok eladását lehetetlenné tevő ősiség törvényében rejlett.⁶

Az előbbi problémát Bertha Antal, Vas Vármegye követe 1840. április 7-én az országgyűlésen az alábbiak szerint fogalmazta meg: „Minekutána Magyarországon a pénz és a fekvő jószágok közötti kellő arány még meg nem volna, s a hitelező intézetek a bankok hiánya miatt az is, ki a jószág igaz értékét megadni kívánná, mivel pénzt kölcsön nem kaphat, azt nem teheti.”⁷ A hitelintézetek hiányán túl az ősiség jelentette akadályra is felhívta a figyelmet Bertha Antal, hiszen a hitel nem fizetése esetén „árverés alá bocsájtott javakra nézve a befizetési keresetnek helye nem lesz, ez okból többet nem ad a jószágért, hanem tudván, hogy az tőle többé el nem vétethetik, ha lehetne egy garasért is megszerezni az árverésre kitett javakat, sőt az illy árverések alkalmával könnyen kijárázások is történhetnének.”⁸

¹ Alaptörvény 41. cikk (2) bekezdés: „A Magyar Nemzeti Bank ellátja a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletét.”

² Dr. Kandrács Csaba – Fenyvesi Réka – Seregdi László – Varga Bence – Szegfű László Péter: Bankszabályozás és bankfelügyelés, in: Bankok a történelemben: innovációk és válságok, a Magyar Nemzeti Bank könyvsorozata, Fábíán Gergely, Virág Barnabás, Kiadja: Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2018., 819. és 824. o.; lásd még: Kálmán János: A pénzügyi közvetítőrendszer feletti felügyelet intézményi keretei Magyarországon, Pénzügyi Szemle, 60. évfolyam, 1. szám, Budapest, 2015, 128-129., és 133. o.

³ Varga Bence: A pénzügyi felügyelés kialakulása Magyarországon – Lehetetlenségi trilemmák előfordulása a hazai felügyelet-történetben – PhD-értekezés, Szeged, 2019, http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/10300/1/dolgozat_VargaBence.pdf Letöltés dátuma: 2021. október 7. (a továbbiakban: Varga PhD-értekezés), 15-16. o.

⁴ Varga PhD-értekezés, 16-17. o.

⁵ Schandl Károly: A magyar szövetkezés negyven éve, Az Országos Központi Hitelszövetkezet munkája és eredményei, Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Rt., Budapest, 1938, 31. o.

⁶ Eperjesi Zoltán – Mladonyiczki Balázs: Az I. ipari forradalom (1769-1850), in: Bankok a történelemben: innovációk és válságok, A Magyar Nemzeti Bank könyvsorozata, Fábíán Gergely, Virág Barnabás, Kiadja: Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2018 (a továbbiakban: Eperjesi – Mladonyiczki I.), 255. o.

⁷ Felsőleges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar és Csehországoknak e néven Ötödik Apost. Királyától szabad királyi Pozsony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország Közgyűlésének Jegyző könyve, II. darab, Pozsony, Nyomattatott Belnay, Wéber és Wigandnál, 1840. (a továbbiakban: Magyarország Közgyűlésének Jegyzőkönyve 1840.), 367. o.

⁸ Magyarország Közgyűlésének Jegyzőkönyve 1840., 367. o.

Ez a magyarázata – többek között – annak, hogy az első magyar alapítású bank létrejöttére egészen 1840. október 14-ig kellett várni, amely napon V. Ferdinánd aláírta a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank szabadalomlevelét mintegy tíz évvel a kezdeményezést követően.⁹ Azáltal, hogy klasszikus értelemben vett magyar bank eddig a pillanatig nem volt hazánkban, így ebből kifolyólag az azt ellenőrző pénzügyi felügyeleti szervről és annak szükségességéről sem lehet beszélni.

A pénzügyi intézmények felügyeletével kapcsolatban a korszak politikusai, jogtudósai, és közgazdászai – úgymint Dessewffy Emil, Fáy András, Hantos Elemér – között egy elméleti vita volt a meghatározó kérdés mintegy félévszázadon keresztül. Nevezetesen, hogy a pénzügyi intézmények működésével kapcsolatban a belső vagy a külső ellenőrzés a megfelelőbb, utóbbi választása esetén az állami szerv általi, vagy a pénzügyi intézmények képviselőiből álló autonóm szerv útján történő felügyelés a hatékonyabb. A továbbiakban ezen közgazdasági, pénzügyi jogi elméleti kérdés pro és kontra érvelő szakembereinek álláspontját is szeretném ismertetni, és kialakítani saját véleményemet a témával kapcsolatban.

2. A kiegyezés előtti időszak

A pénzügyi felügyelet gondolatának egyik első hazai említése Dessewffy Emil Alföldi levelek című, 1842-ben kiadott munkájában történt meg. Dessewffy a hitelintézetekkel kapcsolatos elmélkedése során arra a következtetésre jutott, hogy „a törvényhozás figyelmét csupán a jegybankok látszanak megkívánni; mert tapasztalás bizonyítja, hogy a hol a törvényhozás és közönség folytonos szigorú ellenőrködése alatt nincsenek, mindenütt szomorú következtetéseket szültek.”¹⁰

Dessewffy ezalatt az Egyesült Királyságra gondolt, hiszen 1841-ben a brit bankok három százaléka összeomlott.¹¹ Az 1841-es válságnak az volt az oka, hogy az angol központi bank (Bank of England) az 1830-as évek második felében felemelte a diszkontrátát, amely általános árcsökkenést idézett elő.¹² Az árcsökkenés miatt a piac kínálati oldala kevesebb bevételhez jutott, így a gyártók kénytelenek voltak a kiadásukat csökkenteni, ez pedig a munkaerő leépítésével és a munkanélküliség rohamos emelkedésével járt együtt.¹³ Azon vállalatok, amelyek ennek ellenére sem tudták működőképességüket biztosítani, a bankok felé fennálló tartozásaikat sem tudták időben törleszteni.¹⁴ A hitelek nagysága miatt azok nem törlesztése a bankokra is komoly terhet rótt. Következésképpen a Bank of England a pénzre, mint törvényes fizetőeszközre vonatkozó beavatkozása komoly károkat okozott az egész angol gazdaságnak.¹⁵

Dessewffy a fentiek ismeretében megoldásként a jegybankok ellenőrzésének

⁹ Eperjesi – Mladonyiczki I., 259. o.

¹⁰ Dessewffy Emil: *Alföldi levelek (1839-1840) és néhány toldalék (1841), A Magyar Királyi Egyetem betűivel*, Buda, 1842 (a továbbiakban: Dessewffy), 255-256. o.

¹¹ Eperjesi – Mladonyiczki I., 236. o.

¹² Eperjesi – Mladonyiczki I., 237. o.

¹³ Eperjesi – Mladonyiczki I., 237. o.

¹⁴ Eperjesi – Mladonyiczki I., 238. o.

¹⁵ Eperjesi – Mladonyiczki I., 237. o.

fontossága mellett emelt hangot, különösen a jegybankok pénzkibocsátási joga és a törvényes fizetőeszközre gyakorolt befolyásuk miatt, ugyanis véleménye szerint a pénz, mint „általános csereszköz” nemzetgazdasági szinten képes hatással lenni egy ország gazdasági helyzetére.¹⁶ Ez utóbbinak volt az elszenvedője az Egyesült Királyság 1841-ben.

Annak ellenére, hogy Dessewffy csupán a jegybankok társadalom és törvényhozás általi ellenőrzésére helyezte a hangsúlyt, felismerése miszerint a pénzügyi intézmények felett valamely ellenőrzést gyakorló szervnek kell állnia, kiemelkedőnek tekinthető a felmerült probléma megoldási lehetőségeinek keresésével kapcsolatban.

Ezt a gondolatot erősítette az 1840-es évek elején az országgyűlés „kereskedelmi és azzal kapcsolatos tárgyak iránt kiküldött válaszmánya”, amely szerv azt a feladatot kapta, hogy dolgozzon ki egy törvényjavaslatot a hitelintézetekről és a jegybankról.¹⁷ A törvényjavaslat indokolása úgy fogalmazott, hogy szükséges intézkedni aziránt, hogy „a közönség ily társaságok által elkövethető visszaélések ellen oltalmazva legyen és a szükséges biztosítékok megállapíttassanak, hogy az ilyen intézetek közfelügyelés alatt álljanak.”¹⁸ A tervezet alapján – amelyből végül nem lett törvény – a pénzügyi felügyeletet a Budán vagy Pesten működő bankok esetében az Országos Pénztár igazgatósága, az ország többi városaiban pedig külön, erre a célra kinevezett biztosok gyakorolták volna.¹⁹

A megszövegezett törvényjavaslat ellenére a pénzügyi felügyelet szervezeti szintű gyakorlati megvalósulására és térhódítására még évtizedeket kellett várni. Ennek – azon túl, hogy a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank 1840-es megalapításától az 1860-as évekig ez volt Magyarország egyetlen kereskedelmi bankja²⁰ – az volt az oka, hogy egyrészt önálló pénzügyi felügyeleti szerv létrehozására a hazánkban uralkodó közjogi helyzet miatt nem volt lehetőség, másrészt az osztrákokkal közös felügyelet megalapítása pedig a Habsburg Birodalom hatalmának kiterjesztését jelentette volna a neoabszolutizmus kellős közepén.²¹

A gyakorlat és az elmélet oldaláról sem szorgalmazta senki – a további központosítást elősegítő – pénzügyi felügyelet fontosságát, történt mindez annak a fényében, hogy az 1844-es osztrák takarékpénztári regulatívum értelmében – amelyet a Magyar Királyi Udvari Kancellária küldött meg a Magyar Királyi

¹⁶ Dessewffy, 254. o.; lásd még: Jogtudományi Közlöny, Pest, 1868. december 13., Harmadik évfolyam, 50. szám, 395. o.

¹⁷ Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehország e néven Ötödik Koronás Királyától szabad királyi Pozsony városában 1839-dik évi június 2-kára rendeltetett Magyar Országgyűlésen a Méltóságos Fő-rendeknél 1840. februarius 25-kétől május 12-ig tartatott országos ülések naplója, Nyomtatta és kiadta Schmid Antal, Pozsony 1840., 1., 36., és 129. o.; lásd még: Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar és Csehországoknak e' néven Ötödik Apost. Királyától szabad királyi Pozsony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország Közgyűlésének Írásai, III. kötet, Pozsony, Nyomattatott Belnay, Wéber és Wigandnál, 1840., 30. és 225-226. o.; Hantos Elemér: Pénzintézetek ellenőrzése Magyarországon, Kiadja a Magyarországi Pénzintézetek Országos Szövetsége, Budapest, 1905. (a továbbiakban: Hantos, 1905.), 30. o.

¹⁸ Hantos, 1905., 30. o.

¹⁹ Hantos, 1905., 30-31. o.

²⁰ Eperjesi – Mladonyczki I., 260. és 263. o.

²¹ Varga PhD-értekezés, 20. o.

Helytartótanács (a továbbiakban: Helytartótanács) 1847. július 22-én – az újonnan létrejövő takarékpénztáraknak jóvá kellett hagyatnia az alapszabályát a Helytartótanáccsal.²²

Ezen okokból kifolyólag az erre a célra létrehozott állami szerv általi ellenőrzés helyett ebben az időszakban a pénzügyi intézmények belső ellenőrzésén volt a hangsúly, amelyet Fáy András a Pesti Hazai Első Takarékpénztár 1840-es létrejöttékor²³ is megerősített, aki szerint: „a legfőbb vezetés és felügyelet joga az igazgatót illeti, ki ... csupán becsületből munkálkodik.”²⁴ A fentiekből következően megállapítható, hogy a pénzügyi intézmények működésének korai szakaszában megjelent a pénzügyi intézmények felügyeletének több elméleti változata.

Egyfelől különbséget lehet tenni belső és külső pénzügyi ellenőrzés (más elnevezéssel: revízió)²⁵ között, másfelől a külső ellenőrzésnek is már kettő változata volt ekkor ismeretes, az egyik az állami szerv általi, a másik pedig az „önkormányzatiságon alapuló”, vagy más néven „autonóm” típusú pénzügyi ellenőrzés.²⁶ Mindegyik típusnak megvolt az előnye és a hátránya.

Az állami pénzügyi felügyelet mellett szóló érv, hogy független szakembereket tud küldeni az ellenőrzés lefolytatásához, akik befolyásmentesen tudnak véleményt adni egy pénzügyi intézmény működéséről,²⁷ hátránya ugyanakkor, hogy magas működési költséget generál az állam számára.²⁸ Az autonóm ellenőrzés előnyét a századfordulón Hantos Elemér ekként foglalja össze: „Az autonóm revízió fölénye az államival szemben abban áll, hogy az érdekeltek kiválóbb képzettségű revizorokról gondoskodhatnak, akik, mint a pénzügyi ügyvitelben teljesen jártas szakférfiak, mélyebben behatolhatnak a pénzügyi intézmény üzleti működésének titkaiba mint az állami revizorok. Ha pedig ugyanaz a revizor többször látogat el ugyanazon pénzügyi intézményhez, lassanként képessé válik a helyzetet és az egyéneket annyira megismerni, hogy a felmutatott vagyonrészek értékét is elbírálhatja.”²⁹

Az előbbi idézetből egyértelműen kitűnik, hogy Hantos Elemér melyik megoldás mellett foglalt állást, ugyanakkor az általa támogatott modell számos veszélyt hordozott magában, úgymint a partikularizmus, a felületesség, az ellenőrzést lefolytató személy illetve az ellenőrzés alanyának személyes ismeretsége, a nem kötelező ellenőrzés, és az ellenőrzés alapján tett megállapítások végrehajtásának állami úton való kikényszeríthetatlensége. Ez az ötlet abból a szempontból is aggályosnak volt mondható, hogy a piaci alapon működő pénzügyi intézmények szakemberei beeláthattak volna a konkurens pénzügyi intézmények működésébe

²² Hantos, 1905., 31. o.; lásd még: Varga PhD-értekezés, 22. o.

²³ Tomka Béla: A magyarországi pénzügyi intézmények rövid története (1836-1947), AULA Kiadó Kft., Budapest, 2000 (a továbbiakban: Tomka, 2000.), 9. o.

²⁴ Vargha Gyula: A magyar hitelügy és hitelintézetek története, Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, Budapest, 1896. (a továbbiakban: Vargha), 93. o.

²⁵ Hantos, 1905., 2. o.

²⁶ Hantos, 1905., 9. o.; lásd még: Hantos Elemér: A pénzügyi intézményi reform: A Pénzügyi Intézményi Központ törvényének és alapszabályainak jegyzetes szövegével, Második bővített kiadás, Kiadja a Pénzügyi Intézmények Országos Egyesülete, Budapest, 1916 (a továbbiakban: Hantos, 1916.), 11. o.

²⁷ Hantos, 1905., 9-10. o.

²⁸ Hantos, 1905., 46. o.

²⁹ Hantos, 1905., 15. o.

olyan szinten, amellyel már üzleti titkot is sérthettek volna.³⁰

Egy dologgal kapcsolatban azonban mindenki egyetértett, hogy a pénzügyi intézmények működése felett felügyeletet kell gyakorolni. Mi sem támasztja ezt alá jobban annál, minthogy a hitelintézetek – ideértve a takarékpénztárakat – száma ugrásszerűen növekedett az 1860-as években. Míg 1848 és 1860 között csupán harminchatról harmincnyolcra, addig 1866-ra, nyolcvanötöre emelkedett a számuk, tehát mintegy hat éven belül megduplázódtak.³¹ A kiegyezés előtt további két bank is megalapult a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank után, az egyik az 1864-ben létrehozott Első Magyar Iparbank, a másik pedig a Budai Kereskedelmi és Iparbank, amely 1865-ben jött létre.³²

A fentiek alapján látható, hogy a köztörténeti eseményeken túl a gazdasági körülmények is indokoltá tették 1867-re a közjogi helyzet békés rendezését az osztrákokkal, Jirkovsky Sándor szavaival élve „a gazdasági élet törvényein megtört az abszolutizmus hatalma.”³³

3. A dualizmus korszaka

A kiegyezés következtében megnyílt annak a lehetősége, hogy a főleg Pesten illetve Budán működő pénzügyi intézmények megkezdjék az egész országra kiterjedő hálózatos kiépülésüket azáltal, hogy Magyarország több városában létesítettek fióktelepeket.³⁴ Ennek következtében az 1860-as évek végén, 1870-es évek elején beindult a gazdaságban az egyes szektorok közötti és földrajzilag a különböző országrészek közötti tőkeáramlás, valamint a pénzmozgások miatt a bankalapítások száma is megugrott.³⁵

A fenti megállapítások a számok nyelvére lefordítva azt jelenti, hogy míg 1867-ben nyolcvannégy hitelintézet (ebből négy bank) működött az országban, addig ez a szám 1873-ra hatszázharminckettőre (ebből százhuszonkettő bank), 1895-re pedig ezernyolcszázhuszonkettőre (ebből kettőszázhatvannégy bank) emelkedett.³⁶ Ez egy robbanásszerű növekedés volt, ugyanis hozzávetőlegesen harminc év alatt több mint meghúszszorozódott a hitelintézetek, és hatvanhatszorosára növekedett a hazai bankok száma.

Mint minden nagyobb változáshoz, így a pénzügyi felügyelet gondolatának átértékeléséhez is egy, a létezését igazoló kiváltó okra volt szükség. Ilyen ok lehetett volna az akkori árfolyamon ötvenötmillió forint veszteséget okozó 1873. május 9-ei tőzsdekrach, amely a Bécsi Értéktőzsdén következett be.³⁷ A történelemkönyvekbe

³⁰ Hantos, 1905., 37. o.

³¹ Eperjesi – Mladonyiczki I., 269. o.

³² Tomka, 2000., 17. o.; lásd még: Eperjesi – Mladonyiczki I., 269. o.

³³ Jirkovsky Sándor: Takarékpénztáraink és a Regulativum: Adalék a magyarországi pénzintézetek történetéhez, TÉBE Kiadóvállalat, TÉBE Könyvtár, 95. szám, Budapest, 1938, 47. o.; lásd még: Eperjesi – Mladonyiczki I., 269. o.

³⁴ Eperjesi Zoltán – Mladonyiczki Balázs: A II. ipari forradalom (1870-1914), in: Bankok a történelemben: innovációk és válságok, A Magyar Nemzeti Bank könyvsorozata, Fábíán Gergely, Virág Barnabás, Kiadja: Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2018 (a továbbiakban: Eperjesi – Mladonyiczki II.), 440-441. o.

³⁵ Eperjesi – Mladonyiczki II., 441. o.

³⁶ Eperjesi – Mladonyiczki II., 442-443. o.

³⁷ Eckhart Ferenc: A magyar közgazdaság száz éve 1841-1941, Posner Grafikai Műintézet Rt., Budapest,

„Fekete péntek” elnevezéssel beíródott nap során százhusz csődbejelentés történt, amelyet a bankok a saját részvénytársaságaik papírjainak vásárlásával idéztek elő, ugyanis a piacok telítettsége miatt azokat mások már nem vásárolták.³⁸

Ugyanakkor ez az esemény – a jelentős gazdasági hatásai ellenére – nem hozta meg a pénzügyi felügyelet számára azt a mindenki által támogatott szükségszerűséget, amely forradalmi változást idézett volna elő ezen pénzügyi terület jogi szabályozása vonatkozásában.³⁹ Ez részben a hitelintézetek korábbi ugrásszerű növekedésével magyarázható, hiszen a tőzsdekrach Magyarországon huszonhat hitelintézet csődjét, illetve felszámolását eredményezte,⁴⁰ amely arányaiban csupán a teljes állomány 4,2 százaléka volt.

Bizonyos személyek, illetve szervezetek ennek ellenére felismerték a rendszer hiányosságait és fontosnak tartották a pénzügyi felügyelet létrehozását. Ezen folyamat egyik első állomása volt a hazai pénzintézetek által szervezett országos kongresszus 1874-ben, amely egy, a pénzintézetek „tömörülését, irányítását” és ellenőrzését végző autonóm szervezet felállítását tűzte ki célul.⁴¹ A fővárosi bankok ellenállása miatt azonban sajnos ez az elképzelés az előkészületi munkálatok szintjén csak a tervezésig jutott el.⁴²

A fenti szellemiség jegyében a kereskedelmi törvényről szóló 1875. évi XXXVII. törvénycikk (a továbbiakban: kereskedelmi törvénycikk) tárgyalása során már született arra javaslat, hogy a részvénytársasági fejezetben a bankokra, takarékpénztárakra és jelzálog-hitelintézetekre vonatkozóan szigorúbb ellenőrzési szabályok kerüljenek megállapításra.⁴³ Ez ugyanakkor végül azon okból kifolyólag nem képezte részét az elfogadott javaslatnak, hogy a kereskedelmi törvénycikk a részvénytársaságokra a végzett tevékenységük jellegére tekintet nélkül állapította meg a szabályokat.⁴⁴

Ennek megfelelően a pénzügyi intézmények esetében is három ellenőrzési jogosultsággal rendelkező közegekről lehetett beszélni, úgymint a törvényszékről, a felügyelőbizottságról és a részvényesekről.⁴⁵ „Ez utóbbival hamar végezhetünk, mert indolenciája eléggé ismeretes, hiszen tudjuk, hogy egy határozatképes közgyűlés összehozatala rendszeresen mennyi fáradságába kerül az igazgatóságnak.”⁴⁶ Hantos meglehetősen csípős megjegyzése ellenére a kereskedelmi törvénycikk biztosított olyan jogokat a részvényesek számára, amelyek a részvénytársaság feletti

1941 (a továbbiakban: Eckhart), 51-55., 87. o.; lásd még: Tomka, 2000., 28-29. o.; Asztalos László György: Kilencven éve alapították a magyar pénzügyi felügyeletet, *Pénzügyi Szemle*, L. évfolyam, 2005. összevont szám (a továbbiakban: Asztalos), 75. o.

³⁸ Eperjesi – Mladonyczki II., 448. o.

³⁹ Vargha, 122. o.

⁴⁰ Varga PhD-értekezés, 39. o.

⁴¹ Hantos, 1905., 32. o.

⁴² Hantos, 1905., 32. o.

⁴³ Hantos, 1905., 25. o.

⁴⁴ Az 1872-ik évi szeptember hó 1-jére kihirdetett Országgyűlés Főrendi házának Irományai, VII. kötet, hiteles kiadás, Pesti Könyvnyomda Részvénytársulat, 1875., 322. o.; lásd még: *Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékkiadás*, Franklin Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1896 (a továbbiakban: CIH.), 1875. évi XXXVII. törvénycikk Tizedik cím; lásd még: Hantos, 1905., 25. o.

⁴⁵ Hantos, 1905., 25. o.; lásd még: Asztalos, 76-77. o.

⁴⁶ Hantos, 1905., 25-26. o.

ellenőrzésre adtak lehetőséget.

Ilyen volt például a kereskedelmi törvénycikk 175. §-ában rögzített azon jog, hogy a részvények tíz százalékának tulajdonosai a költségek előlegezése és a részvényeik letétbe helyezése mellett kezdeményezhették az illetékes törvényszék előtt, hogy a részvénytársaság ellenőrzésére szakértőket rendeljen ki, és a vizsgálat eredményét velük közölje.⁴⁷ További, az ellenőrzési jogkörbe tartozó jogosultsága volt a részvényesek által alkotott közgyűlésnek, hogy megválasztotta és felmenthette a felügyelőbizottságot, megvizsgálta a számadásokat, illetve megállapította a mérleget.⁴⁸

A törvényszék általi ellenőrzési feladatok a pénzügyi intézmények alapításánál kezdődtek, hiszen a cégjegyzékbe történő bejegyzés előtt a bírónak kötelessége volt az alapító okiratot a jogszabályoknak való megfelelés szempontjából megvizsgálni.⁴⁹ A pénzügyi intézmény működése során a törvényszéki bírónak vizsgálnia kellett, hogy a közgyűlési határozatok nem voltak-e ellentétesek törvényi előírásokkal, vagy nem ütköztek-e az alapító okiratba foglalt rendelkezésekbe.⁵⁰

A legnehezebb feladat azonban a közgyűlés által jóváhagyott mérleg számviteli szempontú ellenőrzése volt a bírók számára,⁵¹ hiszen egyfelől nem rendelkeztek az ehhez szükséges mélységű közgazdaságtani ismeretekkel és gyakorlattal, másfelől az ellenőrizendő gazdasági társaságok száma – az egy bíróra jutó kezdeti harminc, negyven darabról pár évtized alatt kettő-háromszáz darab lett – sem tette lehetővé a részletes elemzést.⁵²

A közgyűlés által választott – és bármikor elmozdítható⁵³ – felügyelőbizottság⁵⁴ a kereskedelmi törvénycikk alapján meglehetősen széles ellenőrzési jogosultságokkal rendelkezett, az ügyvezetés minden területére rálátása volt, a gazdasági társaság könyveit, iratait, és pénztárait bármikor megvizsgálhatta, az éves számadást és a mérleget pedig kötelessége volt megvizsgálni, amelyekről a közgyűlést éves jelentésében tájékoztatni volt köteles.⁵⁵

Ugyanakkor a gyakorlatban a felügyelőbizottság működése nem volt hatékonynak mondható, hiszen az igazgatóság olyan felügyelőbizottsági tagokra tett javaslatot a közgyűlés számára, „akik viszont elnézők az igazgatósággal szemben.”⁵⁶ A felügyelőbizottsági tagok az esetek többségében – a kellő szakértelem és végzettség hiánya miatt – a mérleget anélkül írták alá, hogy a benne foglalt tételeket a pénzügyi intézményeknél konkrétan ellenőrizték volna.⁵⁷

A fentiek alapján egyértelműen kijelenthető, hogy az 1876-ban hatályba lépett kereskedelmi törvénycikkben nevesített három, ellenőrzési jogosultsággal

⁴⁷ CIH. 1875. évi XXXVII. törvénycikk 175. §

⁴⁸ CIH. 1875. évi XXXVII. törvénycikk 179. §

⁴⁹ Hantos, 1905., 26. o.; lásd még: Varga Bence: 100 éve alakult a Pénzügyintézet, Hírelintézet Szemle, 15. évfolyam, 2016/1. szám (a továbbiakban: Varga, 2016.), 129. o.

⁵⁰ Hantos, 1905., 26. o.

⁵¹ CIH. 1875. évi XXXVII. törvénycikk 199. §

⁵² Hantos, 1905., 26-27. o.

⁵³ CIH. 1875. évi XXXVII. törvénycikk 194. §

⁵⁴ CIH. 1875. évi XXXVII. törvénycikk 179. §

⁵⁵ CIH. 1875. évi XXXVII. törvénycikk 195. §

⁵⁶ Hantos, 1905., 29. o.

⁵⁷ Hantos, 1905., 29-30. o.

rendelkező alanyi kör a pénzügyi intézmények működése vonatkozásában a hatékony, szakértői szintű felügyeletet nem tudta megvalósítani.⁵⁸ Ebből következően a pénzügyi felügyelet kérdése továbbra is megoldatlan maradt, annak ellenére is, hogy 1876-ban Széll Kálmán, akkori pénzügyminiszter a pénzügyi felügyelet és szabályozás fontosságára külön felhívta a figyelmet.⁵⁹

A szakmai szervezetek is felismerték a pénzügyi szabályozás terén tapasztalható hiányosságot, ennek egyik példája volt az 1870-es évek végén a Miskolci Kereskedelmi és Iparkamara (a továbbiakban: Miskolci Kamara) által tartott, a takarékpénztárakkal kapcsolatos megbeszélése, amely során in concreto foglalkozott a pénzügyi felügyelet kérdésével.⁶⁰ A Miskolci Kamara egyértelműen a pénzügyi felügyelet fontossága mellett foglalt állást, ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy ennek a kormánytól független, autonóm módon létrejövő, a hazai pénzügyintézetek által képviseltetett egyesület útján kell megvalósulnia.⁶¹

Az 1882-ben és az 1883-ban megrendezett jogászgyűlés is foglalkozott pénzügyi jogi tárgyú kérdésekkel, nevezetesen a takarékpénztári reformmal, amelynek kapcsán a pénzügyintézetek ellenőrzése is napirendre került.⁶² Ugyanakkor egyik jogászgyűlés sem tett végül érdemi javaslatot a pénzügyi felügyelet vonatkozásában, mondván a közgazdaságtant is érintő témakör lévén a pénzügyi intézmények bevonása nélkül nem lehet mindenki számára elfogadható rendszert létrehozni.⁶³ Ehhez azonban szükség volt egy általános érdekérvényesítő szervezetre, ahol egységes álláspontot tudtak kialakítani az egyes pénzügyi intézmények.

Ennek megfelelően az érintettek létrehozták a Magyarországi Hitelintézetek Országos Egyesületét 1885-ben,⁶⁴ amely 1886 áprilisában kérdőívet küldött szét a magyarországi hitelintézetek között – május elsejei válaszadási határidővel – azzal a céllal, hogy a rájuk vonatkozó törvényi szabályozás megfelelő szakmai előkészítést nyerhessen.⁶⁵ A közvélemény és a társadalom is arra az álláspontra helyezkedett, hogy ez a huszonnégy kérdésből álló kérdőív sem fogja előrébb vinni a törvényi szabályozás szükségességét, hiszen a korábbi években is csak akkor kapott újabb lendületet az igény, amikor valamely hitelintézet csődbe ment.⁶⁶

A kiküldött kérdőívekre 1886. június közepéig több mint ötven pénzügyi intézmény küldte meg a válaszát, amelyek nagy része a hitelintézetek és takarékpénztárak törvényi szintű szabályozásának szükségességét tartalmazta válaszként.⁶⁷ A tervek szerint a szakértői javaslatnak még azon év szeptemberére el

⁵⁸ Hantos, 1905., 32. o.

⁵⁹ Hantos, 1916., 70. o.; lásd még: Varga PhD-értekezés, 37. o.

⁶⁰ Hantos, 1905., 37. o.; lásd még: Jirkovsky Sándor: A magyarországi pénzügyintézetek története az első világháború végéig, Athenaeum Kiadó, Budapest, 1945 (a továbbiakban: Jirkovsky, 1945.), 176. o.; Varga PhD-értekezés, 39. o.

⁶¹ Hantos, 1905., 37. o.; lásd még: Jirkovsky, 1945., 176. o.; Varga PhD-értekezés, 39. o.

⁶² Hantos, 1905., 32. o.

⁶³ Pesti Napló, reggeli kiadás, Budapest, 1886. április 14., szerda, 37. évfolyam, 104. szám (a továbbiakban: Pesti Napló 1886.), 1. o.; lásd még: Hantos, 1905., 32-33. o.

⁶⁴ Nemzet, reggeli kiadás, Budapest, 1886. április 12., hétfő, V. évfolyam, 102. szám (a továbbiakban: Nemzet 1886. év 102. szám), 2. o.; lásd még: Hantos, 1905., 33. o.

⁶⁵ Nemzet 1886. év 102. szám, 2. o.

⁶⁶ Pesti Napló 1886., 1. o.

⁶⁷ Nemzet, reggeli kiadás, Budapest, 1886. június 11., péntek, V. évfolyam, 161. szám (a továbbiakban:

kellett készülnie,⁶⁸ ugyanakkor a beérkezett javaslatokból végül mégsem lett elfogadott törvény, amelynek oka – valószínűleg – az egyesület működésének „csekély” intenzitására vezethető vissza.⁶⁹

Az intézményesült pénzügyi felügyelet egyik első megnyilvánulási formája a Magyar Takarékpénztárak Központi Jelzálogbankja (a továbbiakban: Jelzálogbank) volt, amely az 1892. március 19-én és 20-án a Magyar Ipar és Kereskedelmi Bank helyiségében megtartott „tanácskozmányon” megfogalmazta működésének céljait és kereteit.⁷⁰ A Jelzálogbank az alakuló ülését 1892. június 24-én tartotta, ahol rögzítették az intézmény fő célját, amely a vidéki pénzügyintézetek jelzáloggal terhelt követeléseinek kezelése, és ezután kamatozó illetve kisorsolás útján visszafizetendő saját jelzáloglevelek kibocsátása képezte.⁷¹ A Jelzálogbank az így megszerzett lekötött követeléseket forgalomképes tőkévé, értékpapirokká alakította, azokat értékesítette, majd az értékesítésekből származó bevételekből már lehetővé vált a kölcsönnyújtás a vidéki pénzügyintézetek számára, valamint a kötvények kibocsátása.⁷²

Ugyanakkor ezen tevékenység önmagában még nem jelentené a pénzügyi felügyelet intézményesített megjelenését azon rendelkezés nélkül, amely kimondta, hogy a Jelzálogbank csak olyan takarékpénztáraknak nyújthatott pénzügyi szolgáltatásokat, amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy a Jelzálogbank évente megvizsgálja a teljes működését és mérlegét.⁷³

A Jelzálogbank vezetésével megtartott értekezleten a résztvevők – ahol közel harminc vidéki pénzügyi intézmény mellett a Pénzügyminisztérium is képviseltette magát – javaslatot fogalmaztak meg a kereskedelmi törvénycikk felügyelőbizottságra vonatkozó rendelkezéseinek szigorítására.⁷⁴ Ilyen irányú javaslat volt – többek között – a felügyelőbizottság mérlegvizsgálási kötelezettségének részletesebb kifejtése, illetve a kártérítési kötelezettségének szigorítása.⁷⁵

A pénzügyi felügyelet egyik első, önálló intézményi formában megjelenő szervezete az Országos Központi Hitelszövetkezet (a továbbiakban: Országos Hitelszövetkezet) volt, amelyet a gazdasági és ipari hitelszövetkezetekről szóló 1898. évi XXIII. törvénycikk alapján hoztak létre a gazdasági és ipari hitelszövetkezeteket.⁷⁶ Az Országos Hitelszövetkezet a tagok érdekképviseletét ellátó, Budapesten működő

Nemzet 1886. év 161. szám), 6. o.

⁶⁸ Nemzet 1886. év 161. szám, 6. o.

⁶⁹ Pesti Napló, Budapest, 1898. november 24., csütörtök, XLIX. évfolyam, 325. szám, 13. o.; lásd még: Hantos, 1905., 33. o.

⁷⁰ Budapesti Hírlap, Budapest, 1892. március 21., hétfő, XII. évfolyam, 81. szám, 6. o.; lásd még: Hantos, 1905., 44. o.

⁷¹ A Pallas Nagy Lexikona, XII. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1896 (a továbbiakban: Pallas XII.), 183. o.; lásd még: Budapesti Hírlap, Budapest, 1892. június 25., szombat, XII. évfolyam, 175. szám (a továbbiakban: Budapesti Hírlap, 1892. év 175. szám), 11. o.; Hantos, 1905., 44. o.; Varga, 2016., 126. o.; Varga PhD-értekezés, 53. o.

⁷² Pallas XII., 183. o.; lásd még: Budapesti Hírlap, 1892. év 175. szám, 11. o.; Hantos, 1905., 44. o.; Varga, 2016., 126. o.; Varga PhD-értekezés, 53. o.

⁷³ Botos János: A magyarországi jelzálog-hitelezés másfél évszázada, Szaktudás Kiadó Ház Rt., Budapest, 2002, 39. o.; lásd még: Varga, 2016., 126. o.; Varga PhD-értekezés, 53-54. o.

⁷⁴ Hantos, 1905., 35. o.

⁷⁵ Hantos, 1905., 35-36. o.

⁷⁶ CIH. 1898. évi XXIII. törvénycikk 48-50. §; lásd még: Varga PhD-értekezés, 54. o.

szervezet volt.⁷⁷ Az Országos Hitelszövetkezet a tagok ügykezelése felett ellenőrzési és felügyeleti joggal rendelkezett, sőt, ha az adott szövetkezet felügyelőbizottságának működésében törvénybe vagy alapszabályba ütköző tevékenységet észlelt, akkor köteles volt a társaság közgyűlését összehívni, illetve az összeülésig az igazgatóságot vagy annak egyes tagjait felfüggeszthette.⁷⁸

Az Országos Hitelszövetkezet az ország különböző területein jogosult volt alá tartozó szervezeti egységként képviselőket létrehozni, amelyeknek célja az egyes szövetkezetekkel való kapcsolattartás megkönnyítése és azok ellenőrzésének elősegítése volt a feladata.⁷⁹ Annak ellenére, hogy nem mindegyik típusú pénzügyi intézmény vonatkozásában látott el ellenőrzési feladatot az Országos Hitelszövetkezet, mégis nagyon fontos állomásnak tekinthető a pénzügyi felügyelet történeti fejlődésben. Mi sem igazolja ezt jobban annál, minthogy maga az Országos Hitelszövetkezet elnökét a pénzügyminiszter javaslatára a király nevezte ki,⁸⁰ működése pedig a Kormány ellenőrzése, és felügyelete alatt állt, amely feladatot a mindennapokban egy erre a célra kinevezett kormánybiztos látta el.⁸¹

Mint látható a 19. század vége fordulatot eredményezett a pénzügyi felügyelettel szemben szkeptikusok számára, ugyanis olyan nagyszámban mentek csődbe a pénzintézetek, amely már az akkori kormány számára is egyértelművé tette, hogy törvényi szintű szabályozásra van szükség ezen a területen az összes pénzügyi intézményre kiterjedő hatállyal.⁸² Az akkori kormány az érintettek által kezdeményezett és szakmailag támogatható ellenőrzésre vonatkozó szabályok törvényi szinten való rögzítése mellett tett ígéretet.⁸³

Ennek az elköteleződésnek és tenni akarásnak volt a megnyilvánulása Széll Kálmán miniszterelnöknek az Országgyűlésben 1902. november 19-én a Székelyegyleti Első Takarékpénztár csődjével kapcsolatban feltett interpellációra adott válasza, amelyben a pénzügyi felügyelet állami úton történő megvalósulásának lehetőségét vetette fel,⁸⁴ amikor kiemelte, hogy „abban a t. képviselő úrnak én igazat adok, (Halljuk!) hogy aggályos az a körülmény, ha úgy van, hogy egyes román pénzintézetek nemcsak az ő speciális céljaikból, hanem egyéb célokból is akciót fejtenek ki. De, t. képviselőtársam, ezt ne nekem rója fel bűnül. Ezek az intézetek nem most keletkeztek, ezek az intézetek régebben keletkeztek. És igenis egyetértünk abban, hogy tenni kell ezen a téren, és fogok is tenni, a mennyire tőlem telik és hatáskörömben áll, mindenesetre.”⁸⁵

⁷⁷ Pesti Napló, Budapest, 1898. március 19., szombat, Negyvenkilencedik évfolyam, 78. szám, 1. o.; lásd még: Pesti Hírlap, Budapest, 1898. március 23., szerda, XX. évfolyam, 82. szám, 3. o.

⁷⁸ CIH. 1898. évi XXIII. törvénycikk 57. §; lásd még: Varga, 2016., 126. o.; Budapesti Napló, Budapest, 1898. április 14., csütörtök, Harmadik évfolyam, 103. szám, 3. o.

⁷⁹ CIH. 1898. évi XXIII. törvénycikk 67. §; lásd még: Varga PhD-értekezés, 54. o.; Budapesti Napló, Budapest, 1898. április 14., csütörtök, Harmadik évfolyam, 103. szám, 3. o.

⁸⁰ CIH. 1898. évi XXIII. törvénycikk 66. §

⁸¹ CIH. 1898. évi XXIII. törvénycikk 68. §

⁸² Hantos, 1905., 34. o.; lásd még: Varga, 2016., 130. o.

⁸³ Hantos, 1905., 34-35. o.

⁸⁴ Szász Zoltán: A magyar kormány tervei a nemzetiségi pénzintézetek állami ellenőrzésére (1902-1904), Századok, 100. évfolyam, 1. szám, Budapest, 1966., 136. o.; lásd még: Varga, 2016., 130. o.; Varga PhD-értekezés, 66. o.

⁸⁵ Az 1901. évi október hó 24-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója, Kilencedik kötet,

A fentiekből következik, hogy általános, az ország valamennyi típusú – nemcsak vidéki vagy szövetkezeti formában működő – pénzügyi intézményét magában foglaló érdekképviselői szerv ebben az időszakban nem létezett hazánkban. A legtöbb pénzügyi intézményt magában foglaló önkéntes alapon szerveződő egyesület a Magyarországi Pénzintézetek Országos Szövetsége (a továbbiakban: Szövetség) volt, amely 1903. december 12-én alakult meg.⁸⁶ Sajnos ez a Szövetség – hasonlóan az eddigiekhez – sem tudott akkora számú tagot maga mögé állítani, amely alapján kijelenthető lett volna, hogy általános érdekképviselőt látott el, ugyanis a hozzávetőlegesen ezeregyszáz pénzügyi intézményből mindössze annak tíz százaléka, százkető csatlakozott hozzá 1903 végéig.⁸⁷

A pénzügyi felügyelet vonatkozásában viszont mindenképpen előremutató rendelkezést tartalmazott a Szövetség alapszabálya, amely kimondta, hogy a pénzügyi intézmények saját akarat-elhatározáson alapuló, tehát önkéntes ellenőrzést kérhetnek a Szövetségtől.⁸⁸ Ennek a hatékonysága több mint megkérdőjelezhetőnek volt mondható, hiszen az önkéntes ellenőrzés alapján tett megállapítások kikényszerítésére sem volt hatásköre vagy kényszereszköze a Szövetségnek.⁸⁹ Ugyanakkor a Szövetség által végzett helyszíni ellenőrzések során kialakultak olyan elvek, amelyeket a mai napig alkalmaznak, például a „négy szem elve”, amely azt jelentette, hogy az ellenőrzéseket két vizsgálónak kellett lefolytatnia.⁹⁰

A vizsgálóknak előzetesen vizsgát kellett tenniük, eljárásuk során betekintheztek a pénzügyi intézmény könyvelésébe, mérlegébe, vizsgálhatták az egyes üzletágakat, viszont az itt megismert adatokat banktitokként kellett kezelniük, tehát arról másnak felvilágosítást vagy tájékoztatást nem adhattak.⁹¹ Annak ellenére, hogy a Szövetség önkéntes alapon működött, kijelenthető, hogy hatékony ellenőrzési rendszert alakított ki.

Az intézményesült pénzügyi felügyelet mielőbbi megalkotása a 20. század első évtizedében már sürgető kérdésnek számított, ugyanis a hitelintézetek száma 1894 és 1913 között több mint megháromszorozódott, 1598-ról 5033-ra nőtt.⁹² Ez a szám magasabb volt az összes ausztriai és németországi hitelintézet egyesített számánál.⁹³ Az első világháború kitörése csak újabb lökést adott a pénzintézetek jogi szabályozása iránti igénynek, annál is inkább, mivel 1915-ben jelentős harcéri sikereket könyvelhetett el az Osztrák-Magyar Monarchia, és a háború után várható volt, hogy a lakosság nagyobb mennyiségű készpénzt helyez majd el a pénzügyi intézményekben.⁹⁴ Ez pedig elodázhatalanná tette a pénzügyi felügyelet biztos

Hiteles kiadás, az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, Budapest, 1902., 11. o.

⁸⁶ Budapesti Hírlap, Budapest, 1903. október 20., kedd, XXIII. évfolyam, 288. szám, 11. o.; lásd még: Hantos, 1905., 39. o.; Varga, 2016., 127. o.

⁸⁷ Pesti Napló, Budapest, 1903. december 30., szerda, 54-dik évfolyam, 357. szám, 17. o.

⁸⁸ Hantos, 1905., 40. o.; lásd még: Hantos, 1916., 24. o.; Varga, 2016., 127. o.; Varga PhD-értekezés, 55. o.

⁸⁹ Hantos, 1905., 39-40., 46. o.; lásd még: Hantos, 1916., 24. o.; Varga, 2016., 127. o.

⁹⁰ Varga, 2016., 128. o.

⁹¹ Hantos, 1916., 34. o.; Varga, 2016., 128. o.

⁹² Tomka, 2000., 62. o.; lásd még: Varga, 2016., 133. o.; Varga PhD-értekezés, 71. o.

⁹³ Hantos, 1916., 62. o.; lásd még: Varga, 2016., 133. o.

⁹⁴ Varga, 2016., 133. o.; lásd még: Varga PhD-értekezés, 72. o.

jogszabályi háttérének megteremtését, és egyúttal a Pénzügyintézeti Központ felállítását amely már nem várható tovább.

Hantos Elemér 1905-ben megjelent munkájában akként fogalmazott, hogy „hazánkban a pénzügyintézeti ellenőrzés kérdésének megoldása már nem késhetik sokáig”, ugyanakkor véleménye szerint „az állami ellenőrzésnek sem célja, sem jogosultsága nincsen”.⁹⁵ Előbbi kijelentésével Kasszandrai jóslatként vetítette előre a Pénzügyintézeti Központ létrehozását, utóbbi álláspontjával kapcsolatban azonban – történelmi léptékben gondolkozva – meglehetősen nagyot tévedett.

4. Befejezés

A fentiek alapján kijelenthető, hogy a 19. században végbement jogtörténeti fejlődés eredményeképpen létrejött egy olyan stabil alap, amely a hatályos magyar pénzügyi felügyeleti rendszer és eljárás szereplőinek illetve jogintézményeinek biztonságot jelent a mindennapi jogalkalmazás során.

Láthattuk, hogy a pénzügyi felügyeleti rendszer elméleti vitájában végül a külső ellenőrzés modellje kapott nagyobb támogatást, azon belül is az állami szerv, a Pénzügyintézeti Központ útján való feladatellátás. Véleményem szerint ez az az elméleti modell a fent elemzett három lehetőség közül, amely a legjobban tudja biztosítani a pénzügyi intézmények jogszabályoknak való megfelelő működésének a vizsgálatát.

Már ebben a – tételes pénzügyi jog fejlődése szempontjából – korainak mondható szakaszban rögzítette Hantos Elemér a pénzügyi felügyelet valós célját, aki ezt az alábbiak szerint fogalmazta meg: „Holott az igazi, az ideális revízió feladata nem a visszaélések okainak utólagos megállapítása, hanem azok megelőzése és csírájukban való elfojtása, legértékesebb alkatrésze pedig az a kioktatás, melyben a központból jövő, sokat látott és hallott szakértő az intézet kevésbé tapasztalt tisztikarát, igazgatóságát és felügyelőbizottságát részesíti.”⁹⁶ A pénzügyi felügyelet a mai napig ennek szellemében végzi tevékenységét.

Irodalomjegyzék

- A Pallas Nagy Lexikona, XII. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1896.;
- Asztalos László György: Kilencven éve alapították a magyar pénzügyi felügyeletet, in: Pénzügyi Szemle, L. évfolyam, 2005. összevont szám;
- Az 1872-ik évi szeptember hó 1-jére kihirdetett Országgyűlés Főrendi házának Irományai, VII. kötet, hiteles kiadás, Pesti Könyvnyomda Részvénytársulat, 1875.;
- Az 1901. évi október hó 24-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója, Kilenczedik kötet, Hiteles kiadás, az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, Budapest, 1902.;

⁹⁵ Hantos, 1905., 45. o.

⁹⁶ Hantos, 1905., 46. o.

- Botos János: A magyarországi jelzálog-hitelezés másfél évszázada, Szaktudás Kiadó Ház Rt., Budapest, 2002.;
- Budapesti Hírlap, Budapest, 1892. június 25., szombat, XII. évfolyam, 175. szám;
- Budapesti Hírlap, Budapest, 1892. március 21., hétfő, XII. évfolyam, 81. szám;
- Budapesti Hírlap, Budapest, 1903. október 20., kedd, XXIII. évfolyam, 288. szám;
- Budapesti Napló, Budapest, 1898. április 14., csütörtök, Harmadik évfolyam, 103. szám;
- Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, Franklin Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1896.;
- Desseffy Emil: Alföldi levelek (1839-1840) és néhány todalék (1841), A Magyar Királyi Egyetem betűivel, Buda, 1842.;
- Dr. Kandrács Csaba – Fenyvesi Réka – Seregdi László – Varga Bence – Szegfű László Péter: Bankszabályozás és bankfelügyelés, in: Bankok a történelemben: innovációk és válságok, a Magyar Nemzeti Bank könyvsorozata, szerkesztette: Fábián Gergely, Virág Barnabás, Kiadja: Magyar Nemzeti Bank, Nyomdai kivitelezés és előkészítés: Pauker – Prospektus – SPL konzorcium, Budapest, 2018.;
- Eckhart Ferenc: A magyar közgazdaság száz éve 1841-1941, Posner Grafikai Műintézet Rt., Budapest, 1941.;
- Eperjesi Zoltán – Mladonyiczki Balázs: A II. ipari forradalom (1870-1914), in: Bankok a történelemben: innovációk és válságok, A Magyar Nemzeti Bank könyvsorozata, szerkesztette: Fábián Gergely, Virág Barnabás, Kiadja: Magyar Nemzeti Bank, Nyomdai előkészítés és kivitelezés: Pauker – Prospektus – SPL konzorcium, Budapest, 2018.;
- Eperjesi Zoltán – Mladonyiczki Balázs: Az I. ipari forradalom (1769-1850), in: Bankok a történelemben: innovációk és válságok, A Magyar Nemzeti Bank könyvsorozata, szerkesztette: Fábián Gergely, Virág Barnabás, Kiadja: Magyar Nemzeti Bank, Nyomdai előkészítés és kivitelezés: Pauker – Prospektus – SPL konzorcium, Budapest, 2018.;
- Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehország e néven Ötödik Koronás Királyától szabad királyi Pozsony városában 1839-dik évi június 2-kára rendeltetett Magyar Országgyűlésen a Méltóságos Fő-rendeknél 1840. februarius 25-kétől május 12-ig tartatott országos ülések naplója, Nyomtatta és kiadta Schmid Antal, Pozsony 1840.;
- Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar és Csehországoknak e' néven Ötödik Apost. Királyától szabad királyi Pozsony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország Közgyűlésének Írásai, III. kötet, Pozsony, Nyomattatott Belnay, Wéber és Wigandnál, 1840.;
- Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar és Csehországoknak e néven Ötödik Apost. Királyától szabad királyi Pozsony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország Közgyűlésének Jegyző könyve, II. darab, Pozsony, Nyomattatott Belnay, Wéber és Wigandnál, 1840.;

-
- Hantos Elemér: A pénzügyi reform: A Pénzügyi Központ törvényének és alapszabályainak jegyzetes szövegével, Második bővített kiadás, Kiadja a Pénzügyi Szervezetek Országos Egyesülése, Budapest, 1916.;
 - Hantos Elemér: Pénzügyi felügyelet Magyarországon, Kiadja a Magyarországi Pénzügyi Szervezetek Országos Szövetsége, Budapest, 1905.;
 - Jogtudományi Közlöny, Pest, 1868. december 13., Harmadik évfolyam, 50. szám;
 - Jirkovsky Sándor: A magyarországi pénzügyi felügyelet története az első világháború végéig, Athenaeum Kiadó, Budapest, 1945.;
 - Jirkovsky Sándor: Takarékpénztáraink és a Regulativum: Adalék a magyarországi pénzügyi felügyelet történetéhez, TÉBE Kiadóvállalat, TÉBE Könyvtár, 95. szám, Budapest, 1938
 - Kálmán János: A pénzügyi közvetítőrendszer feletti felügyelet intézményi keretei Magyarországon, in: Pénzügyi Szemle, 60. évfolyam, 1. szám, Budapest, 2015.;
 - Nemzet, reggeli kiadás, Budapest, 1886. április 12., hétfő, V. évfolyam, 102. szám;
 - Nemzet, reggeli kiadás, Budapest, 1886. június 11., péntek, V. évfolyam, 161. szám;
 - Pesti Hírlap, Budapest, 1898. március 23., szerda, XX. évfolyam, 82. szám;
 - Pesti Napló, Budapest, 1898. március 19., szombat, Negyvenkilencedik évfolyam, 78. szám;
 - Pesti Napló, Budapest, 1898. november 24., csütörtök, XLIX. évfolyam, 325. szám;
 - Pesti Napló, Budapest, 1903. december 30., szerda, 54-dik évfolyam, 357. szám;
 - Pesti Napló, reggeli kiadás, Budapest, 1886. április 14., szerda, 37. évfolyam, 104. szám;
 - Schandl Károly: A magyar szövetkezés negyven éve, Az Országos Központi Hitelszövetkezet munkája és eredményei, Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Rt., Budapest, 1938.;
 - Szász Zoltán: A magyar kormány tervei a nemzetiségi pénzügyi felügyelet államellenőrzésére (1902-1904), in: Századok, A Magyar Történelmi Társulat Közlönye, 100. évfolyam, 1. szám, Budapest, 1966.;
 - Tomka Béla: A magyarországi pénzügyi felügyelet rövid története (1836-1947), AULA Kiadó Kft., Budapest, 2000.;
 - Varga Bence: 100 éve alakult a Pénzügyi Központ, in: Hitelintézetek Szemle, 15. évfolyam, 2016/1. szám;
 - Varga Bence: A pénzügyi felügyelet kialakulása Magyarországon – Lehetetlenségi trilemmák előfordulása a hazai felügyelet-történetben – PhD-értekezés, Szeged, 2019, http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/10300/1/dolgozat_VargaBence.pdf Letöltés dátuma: 2021. október 7.;
 - Vargha Gyula: A magyar hitelügy és hitelintézetek története, Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, Budapest, 1896.
-
-